בס"ד "הדף היומי לתולדותינו"

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

בשנת 5023(1263), בוויכוח (דיספוטציה) בברצלונה שבספרד, הרמב"ן (ר' משה בן נחמן) הציג את הצד היהודי מול הכנסייה, ועמדתו המכובדת התקבלה ע"י המלך. אולם, היא נתקלה בזעם הכנסיה והרמב"ן נאלץ לעזוב את ספרד. ארבע שנים לאחר מכן, ב 5027-(1267), **ביום ט' באלול, עלה הרמב"ן לארץ ישראל** וחידש בה את היישוב היהודי בירושלים, תובב"א, שמאז מרד בר-כוכבא והשמטת העיר ע"י הרומאים, לא הותר ליהודים להתגורר בעיר. [יומן צה"ל]

מדוע לא חרב גם הכותל המערבי? אילו צמחים מבצבצים בין אבניו? פרק מתוך ספרו של זאב ענר "לטייל עם ההיסטוריה – תעלומות ומסתורין בארץ ישראל"
זאב ענר

קשה לנחש מה עשתה הפלאחית המצרית בשנת 1887 על תל אֶל-עמרנה במצרים, אבל ידוע שמצאה שם לוחית טין ועליה חריתות מוזרות. החוקרים קבעו שהן אותיות בכתב היתדות, וכי מדובר בשפה האכדית, ששימשה בימים ההם כשפה הבינלאומית. התגלית הביאה לחשיפת התל העתיק, אתרה של אַחְ'נָאתוֹן, בירת הפרעונים אֶמֶנח'וֹתֶפ הרביעי ובנו אח'נאתון. החשיפה העלתה כ-350 לוחות טין, שעליהם חרותים מאות מסמכים, כולם מהארכיון המלכותי של בירת הפרעונים.

בין המסמכים נמצאו גם מכתבים מארץ ישראל, ובהם חמישה מירושלים. וכך כתב מושל ירושלים לפרעה אח'נאתון לפני כ-3,350 שנה: "למלך אדוני... יואיל נא המלך להקשיב לעבד חפה, עבדך, וישלח צבא שיוכל לשמור על ארץ המלך למלך. אולם אם לא יהיה צבא, הרי ארץ המלך תעבור אל החבירו וזה יהיה גורל הארץ. ידאג נא המלך לארצו" וממה פחד המושל? מן החבירו, שמם הקדום של שבטי ישראל העבריים, שבסופו של דבר כבשו את ירושלים ואת כל ארץ ישראל. אי אפשר לעסוק היום בהר הבית בלי לזכור שכבר בראשית ההיסטוריה של ארץ ישראל היה עם ישראל קשור בטבורו אליו ולירושלים.

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום <u>רביעי</u>
בשִׂמחה ובטוּב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

הגורן שבהר המוריה
ההבטחה האלוהית לאברהם אבינו ניתנה גם בהר המוריה – הוא הר הבית –בירושלים. וכך נאמר שם לאחר עקידת יצחק: "כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמיים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו" (בראשית כב, יז)

דוד המלך כבש בשנת 999 לפנה"ס את יבוס, היא ירושלים – וזו הפכה לבירת ממלכתו. ספר שמואל ב מסתיים בסיפור קניית גורן ארונה היבוסי: "ויקן דוד את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמישים" (שמואל ב כד, כד).

על הגורן הזאת בהר המוריה בנה שלמה במשך שבע שנים את בית המקדש הראשון, שמתואר בפירוט רב בפרק ו בספר מלכים א. שלמה בנה את בית המקדש בשיא הר המוריה ויישר את השטח סביבו, לאפשר התכנסות המונים בשלושת הרְגָלים. בראש ההר הייתה באותה תקופה שֵן סלע, שכונתה מאוחר יותר "אבן השתייה". בית המקדש הזה חרב בשנת 587 לפנה"ס בידי נבוכדנצאר מלך בבל.

בשנת 538 לפנה"ס כבש המלך הפרסי, כורש השני, את בבל, ושנה אחר כך החלה "העלייה הראשונה" של גולי בבל לירושלים. בראשם עמדו שֵשְׁבַּצַּר הזקן ונציגי "הדור הצעיר": זרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק הכהן. העולים הניחו את היסוד לבית המקדש השני, שבנייתו הסתיימה בשנת 515 לפנה"ס.

אבל שיקומן של ירושלים וחצר המקדש התממש רק בימיו של נחמיה, שהגיע לארץ ישראל בשנת 445 לפנה"ס.

בית המקדש וחורבנו
לאחר מסע כיבושיו של אלכסנדר הגדול במזרח בשנת 332 לפנה"ס התפשטה בארץ ישראל התרבות ההלניסטית שהתחזקה והלכה. בשיאה, כשהחליט אנטיוכוס הרביעי, אפיפנס, להפוך את בית המקדש להיכל אלילי, פרץ בשנת 167 לפנה"ס המרד החשמונאי. שלוש שנים אחר כך נחנך המקדש מחדש על ידי החשמונאים. לזכר הנסים הללו אנחנו מדליקים נרות בחג החנוכה.

משנת 37 לפנה"ס עד שנת 4 לפנה"ס ביסס המלך הורדוס, הבנאי הגדול של ארץ ישראל, את מלכותו. בשנת 22 לפנה"ס הרחיב את שטח הר הבית ופיאר את בית המקדש. על בית המקדש המפואר של הורדוס אמרו בתקופתו: "מי שלא ראה בניין הורדוס, לא ראה בניין נאה מימיו." כל זה חרב שנים ספורות לאחר מכן, בתשעה בחודש אב בשנת 70, במרד הגדול נגד רומא, בידי טיטוס וחייליו הרומאים. מאז, יום זה הוא יום אבל וצום, בכי ומספד לעם היהודי. מן התקופה הזאת נותרו בירושלים שרידים רבים, שהחשוב בהם לעם היהודי הוא הכותל המערבי.

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום <u>רביעי</u>
בשִׂמחה ובטוּב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

הר הבית בשלג | צילום: יח"צ

מדוע לא חרב הכותל המערבי?

מדוע לא חרב הכותל המערבי? המקורות מלאים אגדות וסיפורים על בית המקדש ועל הכותל המערבי ולשאלה הזאת יש תשובה בקהלת רבה. וכך מסופר: במצור על ירושלים השתתפו ארבעה דוכסים, ומלאכת הרס החומות נחלקה ביניהם. שלושה מילאו את תפקידם בנאמנות, ורק אחד התרשל ולא החריב את הכותל המערבי. כשנזף בו טיטוס אמר לו הדוכס הפיקח: בכוונה עשיתי זאת, שכן אילו נהרסו כל הכתלים לא היו יודעים בדורות הבאים איזה יופי החרבת. קיבל טיטוס את ההסבר וציווה להשאיר את הכותל המערבי לדורות שיבואו. וכך, על פי האגדה, ניצל הכותל המערבי ונותר על כֵּנוֹ עד היום.

המדרש: "לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי של בית המקדש" (שמות רבה), הביא לדעה המוטעית שהכותל הוא שריד של בית המקדש עצמו, בעוד שלאמִתו של דבר, היה זה הכותל המערבי של הר הבית. זו הייתה אחת הסיבות לכך שבמהלך הדורות הפך הכותל למקום המקודש ביותר לעם היהודי. עם חידוש היישוב היהודי בירושלים על ידי הרמב"ן בשנת 1267, החלה תפילה סדירה של יהודים ליד הכותל המערבי. יותר מ-700 שנה עברו מאז, ועדיין הכותל המערבי נמצא במרכז הכיסופים של העם היהודי בארץ ובתפוצות, ויהודים נוהרים אליו לבכות ולהתפלל לידו כמימים ימימה.

אבן במשקל 400 טון

לאחר מלחמת העצמאות היה הכותל המערבי, כמו כל ירושלים העתיקה, תחת שלטון ירדן, ורק במלחמת ששת הימים שב ועלה לסדר היום של מדינת ישראל. שכונת המוגרבים הרעועה שהקיפה את הכותל נהרסה כדי להגדיל את הרחבה שלפניו לתפילות ההמונים. כך גם החלו החוקרים בחשיפה מדעית סביב הכותל המערבי ומתחתיו. מדהים היה למצוא שם נדבכים אדירים של אבנים במשקל של 70 טון. והשיא: 400 טון משקלה של אבן אחת, שעוביה מגיע לארבעה מטרים.

נמצאו גם כתובות עבריות. על אבן אחת נחקקה הכתובת: "לבית התקיעה להכ [...]". לדעת החוקרים יש להשלים את המילה ולקרוא: "להכריז". על פי יוסף בן מתתיהו, התנשא בפינה הדרומית-מערבית של הכותל מגדל, שממנו נהגו הכוהנים להכריז על כניסת השבת בתקיעת חצוצרה. כתובת אחרת, מעל לרחוב מרוצף מימי בית שני, חרותה על נדבך שגובהו שישה מטרים: "וראיתם וששׂ לבכם ועצמותם כדשא." היא לקוחה, בשינוי קל, מדברי הנביא ישעיהו האומר: "וראיתם וששׂ לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה" (ישעיהו סו, יד).

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום <u>רביעי</u>
בשׂמחה ובטוּב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

החוקרים חשפו מתחת לכותל המערבי סבך של מנהרות, ובהן: "מעבר סתרים", "אולם החשמונאים", "האולם המצולב", "הנדבך רבא", ועוד שפע רב שניתן לבקר בו.

ספר השיאים התלמודי
בתלמוד מצויה רשימת שיאים ומסכת ביצה מפרטת אותם בערך כך: עֵז באומות עם ישראל; עז בחיות הכלב; עז בעופות התרנגול; עזה בבהמה הדקה העֵז, והעז באילנות הוא הצלף הקוצני. העומד מול הכותל המערבי ומרים את עיניו רואה צמחייה עשירה המבצבצת מבין האבנים. חדי העין יבחינו שם בשבעה צמחים שונים.

הצלף הקוצני >> שיח ששורד בתנאים קשים, והוא ה"עֵז באילנות", כעם ישראל השורד בתנאים קשים. פרחיו לבנים וניצניו משמשים לתיבול למחמצים. שרביטן מצוי >> נמנה עם חשופי הזרע, כמו עצי המחט, ופרחיו האדומים מושכים אליהם את העופות. נפוץ בכל ארץ ישראל. שיכרון זהוב >> הנפוץ בין צמחי הכותל המערבי. מצוי בכל הארץ, בעיקר על סלעים וחורבות. פרחיו הזהובים רעילים ומשכרים, ומכאן שמו. מציץ סורי >> צמח ירוק עד הגדל בין סלעים ועל קירות, לעתים ללא אדמה כלל. צמרנית הסלעים >> בעלת תפרחת זהובה עדינה כפלומה דקה. הבדווים השתמשו בה כפתיל להצתת אש. לוע הארי הסיצילי >> בעל פרחים צהובים בהירים, נפוץ בכל הארץ על קירות וחומות אבן. ארכובית שבטבטית >> צמח הפורח כמעט בכל ימות השנה. שמו במשנה "אבוב הרועה", והיו מכינים ממנו תרופה נגד הכשת נחשים.

תפילה ליד הכותל המערבי | צילום: יח"צ

טיסת הלילה והסוס הפלאי
איך קרה שהר הבית הוא השלישי בקדושתו לאסלאם, לאחר מכה ומדינה? התשובה נמצאת במסורת המוסלמית, המספרת שמוחמד, נביא האסלאם, היה מכוון בשנים הראשונות את תפילתו כלפי ירושלים והמקדש. ומאז החל הקשר העמוק של המוסלמים לירושלים, אל-קֻדְס בלשונם. על פי אותה מסורת לקח המלאך גבריאל בשנת 621 לספירה את מוחמד למסע ממכה אל הר הבית - הוא "המסע הלילי" בפי המוסלמים. המסע נערך על גבה של סוסת הפלא בעלת הכנפיים, שנקראה אלְבורק (הברק, בעברית). מוחמד ישן בהר הבית במערה, והמלאך גבריאל העלה אותו השמימה לפגישה עם משה, עם אליהו הנביא ועם ישו.

הר הבית עמד בחורבנו עד לכיבוש ירושלים בידי הח'ליף המוסלמי, עומר בן חטאב, בשנת 638. מאז בנו שם הערבים, וכך אנו רואים היום עשרות מבנים שראשיתם בכיבוש הערבי. כיום ניתן לראות על הר הבית עשרות מבנים מוסלמיים, קצתם קדומים מאוד:

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

אבן השתייה >> אתר עקדת יצחק ומקומו של הדביר בבית המקדש. אורוות שלמה >> מבנה הרודיאני בפינה הדרומית-מזרחית של הר הבית. אל-אקצה >> המסגד שהוקם בראשיתו על ידי החליף עומר והיה בתחילה מבנה עץ. כיפת הסלע >> בפי הערבים: קובת א-צחרא. בניין מתומן שנבנה בשנת 691 על ידי החליף עבד אל-מלך בן מרואן, סוכך על אבן השתייה שכיפתו צופתה בזהב על ידי הירדנים. כיפת העלייה >> מבנה מתומן מצפון-מערב לכיפת הסלע. על פי המסורת המוסלמית כאן התפלל מוחמד לפני עלייתו לשמים. כיפת השלשלת >> מבנה מפולש בעל 11 צלעות, סמוך לכיפת הסלע. לפי מסורות קדומות, כאן נשמרו לוחות הברית, ולמקום זה מייחסים גם את חלום "סולם יעקב". המשטח הראשי >> משתרע על 23 דונם בלב הר הבית ובמרכזו כיפת הסלע. גובהו של המשטח מעל פני הים: 744 מטרים. כתובת עברית >> בשנת 1928 התגלתה כתובת עברית מהמאה השישית: "יי אלהי צבאות תבני [יבנה] הבית הזה בחיה [בחיי]. יעקב בן יוסף ותיוטלקטוס וסיסיניה ואנסטסיה. אמן ואמן סלה".

ברושים בציורי הכותל
במאה ה-19 השתמשו אמני ירושלים היהודים בברושים כבאלמנט אמנותי מרכזי בציורי הכותל. ר' יהוסף שווארץ צייר את הכותל בשנת 1837, ובציורו ניתן לראות חמישה ברושים. האמן שלמה דיסקין-יאניוור, שהגיע לירושלים בשנת 1853, עיטר את ציור הכותל שלו בשלושה ברושים. משה בן יצחק מזרחי שאה, שעלה לירושלים מטהרן בשנת 1890, צייר "מזרח" שנתלה בבית כנסת, ובו נראה הכותל המערבי ומעליו ברושים.

האבן הגדולה שהניח רבנו הנחמני כיסוד לישוב היהודי בירושלים, הפכה לאבן פינה. ממנה צמח ועלה הישוב היהודי בירושלים, התרחב, גדל, קלט עליות חדשות, כל עליה וסיפורי ייסוריה, הישגיה וכישלונותיה.

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **רביעי**
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

העמודים הגבוהים של בית הכנסת אותו יסד הרמב"ן, עמדו והקשיבו לקול התורה והתפילה שבקעו ממנו.

מאז בואו של רבנו הנחמני לירושלים, ביום ט' באלול שנת ה' אלפים כ"ז, הלא היא שנת 1267 לספירתם, לא פסק קול התורה והתפילה מירושלים.

עד בואו של רבנו לירושלים, הייתה ירושלים היהודית חרבה במשך כמאה ושבעים שנה. רק יהודים בודדים התגוררו בה בהיחבא.

שלוש שנים בלבד ישב רבנו בירושלים, אולם בתקופה קצרה זו הביא לתפנית בתולדות הישוב היהודי בארץ ישראל.

עם כיבושה של ירושלים בידי הצלבנים בשנת 1099, נכחדה האוכלוסייה היהודית. אחרוני היהודים שנלחמו שכם אחד עם הערבים נגד צבאות הצלבנים, מצאו מקלט בבית כנסת, ומשנכבשה העיר, העלו הצלבנים באש את ביהכ"נ על הנמצאים בתוכו. מאז לא יושבה העיר אלא על ידי יהודים בודדים, מוצנעים, חבויים בתוך החורבות. כאשר נסתיים השלטון הצלבני, נפלה על ירושלים אימתו של הכיבוש הטטרי האכזרי וירושלים נמצאה ריקה מיהודים.

משבא רבנו הנחמני לירושלים, יסד את בית הכנסת ופתח בה בית מדרש, נאספו אליו תלמידים ומוקירים מארצות הגולה, כדי לחיות עמו בירושלים ולהסתופף בצלו ובצל המקומות הקדושים.

משפחותיהם השתכנו בבתים המקומרים והצפופים שליד בית הכנסת; וכשהתרבה מספרם צירפו אליו חצרות נוספות. בעלי מלאכה שביניהם הקימו בסמיכות את סדנותיהם, חנוונים פתחו חנויות בכוכי הבתים, ומאז נקרא הרחוב, בשם "רחוב היהודים". רחוב ששקק חיים, מול מקום המקדש. רציפות הישוב היהודי בירושלים שנקטעה, נתחברה שוב, עם עלייתו של הרמב"ן.

אבנים שבירושלים מספרות את קורות הרמב"ן ואת קורות יסודו מחדש של הישוב היהודי.
על אבן אחת מאבני ירושלים ישב רבנו באותם ימים וכתב את שירתו קינתו על חורבן ירושלים, אותה סיים בנחמת תקווה וצפייה לגאולה:
"אבינו אב הרחמן, לא יתום ישראל ולא אלמן,
כי רחמיך עליהם במקומן, בכל עת וזמן".

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **רביעי**
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

בס"ד "הדף היומי לתולדותינו"

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

במכתבו לבנו תיאר הרמב"ן את פרשת יסודו של בית הכנסת:

"מצאנו בית חרב בנוי עמודי שיש וכיפה יפה, ולקחנו אותו לבית כנסת. כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחרבות זוכה, והתנדבנו לתיקון הבית, וכבר התחילו לבנות, ושלחו לעיר שכם להביא משם ספרי תורה אשר היו מירושלים והבריחום שם בבוא הטטרים, והנה הציבו בית הכנסת ושם יתפללו, כי רבים באים לירושלים תדיר, אנשים ונשים מדמשק וארם צובא וכל גלילות הארץ לראות בית המקדש ולבכות עליו, ומי שזיכני לראות ירושלים בחורבנה, הוא יזכני לראותה בבניינה ותיקונה, בשוב אליה כבוד השכינה."

ועל ישוב הארץ בכללה כתב הרמב"ן באיגרתו כדלהלן:

"ומה אגיד לכם בעניין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השיממון, ירושלים יותר חרבה מן הכל, וארץ יהודה יותר מן הגליל, ועם כל חורבנה היא טובה מאד, ויושביה קרוב לאלפיים, ונוצרים בתוכם כשלוש מאות, פליטים מחרב השולטן, ואין ישראל בתוכה, כי מעת באו הטטרים ברחו משם, ומהם שנהרגו בחרבם. רק שני אחים צבעים קונים הצביעה מן המושל, ואליהם יתאספו עוד מנין מתפללים, בביתם בשבתות, והנה זרזנו אותם, ומצאנו בית חרב, בנוי בעמודי שיש, וכיפה יפה, ולקחנו אותו לבית כנסת".

בנין זה שאותו בחר הרמב"ן לבית הכנסת, הוקם מלכתחילה בידי יהודים, בתורת בית כנסת, בתקופת הגאונים. אלא שמחמת המלחמות נחרב ומקומו נטשטש. משבא הרמב"ן לירושלים וחיפש אחר מקום לבית כנסת בתוך החורבות, בחר בחורבה זו, משום השערתו שכאן היה בית כנסת, וקידש מחדש את החורבות והפכם שוב לבית כנסת. נטל עמודים עתיקים שהיו מוטלים על האדמה, והציבם מחדש, ויש סבורים שעמודים אלה נותרו מן התקופה שבה עמד הגשר שהוביל מן העיר העליונה אל המקדש, ומדרגותיו נסתיימו במקום זה בו עמד בית הכנסת. כיוון שכך התחזק הרמב"ן להקים במקום זה את בית הכנסת, מה עוד שממנו משקיפים למקום המקדש.

כיוון שהעיר הייתה חרבה, ניטלה הבעלות מן החורבות ואין יודע מי הם הבעלים. הוקם בית הכנסת על מכונו והיה אבן הפינה לישוב היהודי המחודש. ממנו יסוד והמשך לתחייתו של הישוב בירושלים.

הקהילה שנתרכזה מסביב לישיבת הרמב"ן בירושלים, הייתה קהילה של תלמידי חכמים, שנתפרנסו מיגיע כפיהם. רבים מתוכה היו צבעים, חייטים, סנדלרים. אחרים עסקו במסחר ובחנוונות, ומהם שעסקו ברפואה, אסטרונומיה ומתימטיקה.

בית הכנסת שיסד, עמד סמוך לביתם של שני האחים הצבעים, שני היהודים היחידים שמצא בירושלים.

לימים, משנתרחבה הקהילה שליד ישיבת הרמב"ן, יסדו שני האחים הצבעים, מכבסה, בה צבעו וכיבסו בגדיהם של יהודי ירושלים. בניהם ונכדיהם של שני האחים הצבעים, המשיכו במלאכת אבותיהם

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **רביעי**
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

בדורות שלאחריהם.

רבנו עובדיה מברטנורה, פרשן המשנה, שעלה לירושלים כמאתיים ועשרים שנה לאחר מכן כותב באגרתו לאביו בשנת רמ"ח (1488) על בית הכנסת של הרמב"ן:

"וירושלים רובה חרבה ושוממה... ובית הכנסת של ירושלים, אין בה ספרי תורה אלא מעט, תחת אשר היו בה... ובית הכנסת של ירושלים הוא בנוי על גבי עמודים וארוך וצר ואפל, ואין נוגה לו, כי אם מן הפתח, ובתוכו בור של מים".

כעבור שלושים וחמש שנים נוספות בא לירושלים ר' משה באסולה, ונוכח לדעת שהישוב היהודי גדל ומתחזק בה בשלטון התורכים שכבשו את הארץ בידי הממלוכים. בית הכנסת של הרמב"ן היה עדיין בית הכנסת היחיד בעיר, ור' משה באסולה תיארו במדויק, תוך התרשמות מצורתו המאורכת, מחללו האפל ומהעמודים הערוכים בו בטור אחד למלוא ארכו. וכך כתב:

"בית כנסת אחד בלבד יש בירושלים ויפה הוא, עם ארבעה עמודים בתוכה (נוסח אחר: בתווך). אורכו ס"ג פידי (כלומר 63 רגל) ורוחבו כ"ח, ולפנים ההיכל חדר עם ספרי תורה סביב הם יותר מששים. הם מתפללים למזרח והוא נגד בית המקדש, ואין לבית הכנסת אורה אלא מן הפתח שהוא במערב, וחלון קטן עליו, וגם ביום משתמשים לאור הנרות שמדליקים סביב".

הבעלות על בית הכנסת של הרמב"ן עברה במשך השנים מידי היהודים לידי הערבים. ומעשה שהיה כך היה.

הבניין הסמוך לבית הכנסת היה ברשותו של יהודי אחד, שמחמת מחלוקת עם אחיו היהודים נהפך לישמעאלי. מחלוקת זו סופה היה מר. בראות אמו כי בנה המיר את דתו משום סכסוכיו עם היהודים. עמדה והקדישה את ביתה, אשר בחצר בית הכנסת לבית תפילה של הישמעאלים, ואמנם צריחו של מסגד זה נישא עד היום הזה, במרחק של פסיעות אחדות מבית הכנסת של הרמב"ן, בלב רחוב היהודים.

לאחר מכן ניסו הישמעאלים לקחת את בית הכנסת מידי היהודים, אך הדבר לא עלה בידם. תושבי הרובע היהודי הוסיפו להתפלל בו, ואף הורשו לחזקו ולשפצו. עברו מאה שנים ושוב ניסו הישמעאלים לגזול את בית הכנסת, הסמוך כל כך למסגדם, מידי היהודים, ובפעם הזו עלה הדבר בידיהם.

הדבר אירע בסוף המאה השש עשרה למניינם. ומאז במשך כארבע מאות שנה, ניטלה ממנו קדושתו, וחשיבותו ההיסטורית טושטשה במהלך הדורות. הוא שימש להם כבית טחינה לצימוקים, מחסן פחמים, ולבסוף בית חרושת לגבינה.

אלמלא מסירותם של חוקרים בודדים - לפני למעלה ממאה שנה ובימינו - שאהבתם לירושלים, דחפה אותם לבדוק כל אבן וכל בית שבה, יתכן והיה נשכח כליל ואובד מעמנו. ארבעת עמודי השיש העתיקים

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **רביעי**
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

הבנויים בטור אחד, החוצה אולם ארוך ואפל, היו בוודאי נקברים בעיי המפולת. אלא שהודות לשקדנותם, נשמר בזיכרון ובספר, בית הכנסת של הרמב"ן.

חוקרים אלה מצאו שמבנהו של בית הכנסת של הרמב"ן יש בו משום יצירה אומנותית יהודית, ולמבנה זה הייתה השפעה על בניית בתי כנסת במשך דורות רבים, לא רק בא"י אלא גם בארצות הגולה.

לימים הגלו את אחינו, יהודי ספרד, שהרמב"ן היה גדול חכמיהם. גזרו עליהם לעזוב את ארצם, אלא אם כן ימירו את דתם בדת הנוצרית. הם עזבו את ספרד ונדדו בהמוניהם מזרחה, לאיטליה, ליוון, לתורכיה ולאנטיוכיה, וכך התקרבו לארצנו הקדושה. חלפו רק חמש ועשרים שנה מאז הגירוש של יהודי ספרד, וכוחות תוגרמה, היא תורכיה, עלו על ארץ ישראל וכבשוה. אז יצא קול קורא אל היהודים: בואו להחיות את א"י, לסחור בה ולהתיישב בתוכה. רבים מגולי ספרד עלו לארץ ישראל ובאו לירושלים וחיזקו את הקהילה שיסד הרמב"ן.

קהילת יהודי ירושלים שנתרכזה מסביב לבית הכנסת של הרמב"ן, חיה בשלום ובאחווה, אשכנזים וספרדים. קול התורה בקע מישיבתו של הרמב"ן ברחוב היהודים. שוב לא היה בית הכנסת שיסד הרמב"ן, היחידי בעיר הקדש. העולים הביאו עמם ספרי תורה, בנו בתי כנסת, הסתפקו במועט וקיימו חיי תורה ועבודה וגמילות חסדים.

ביום בהיר, יום חמישי בשבוע, ראש חודש חשוון שנת תס"א, היא שנת אלף ושבע מאות לספירתם, באה אל רחוב היהודים שיירה של יהודים מפולניה ובראשה מנהיגם רבי יהודה החסיד. הוא יצא מפולניה בראש שיירה של עולים שמנתה אלף וחמש מאות איש, אך אל ירושלים הגיעו רק כמה מאות מהם. חלקם חזרו באמצע הדרך, אחדים נשארו בארצות בהן עברו ונשרו מן השיירה. רבי יהודה החסיד היה לבוש בבגדים לבנים, כדי לקדם את פני המשיח בכל עת שיבוא.

רבי יהודה החסיד היה מקובל, דרשן ומחולל תנועת עליה גדולה לא"י. בפולין התפרסם מאד בחסידותו, הוא היה יושב רוב ימיו בתעניות וסיגופים ודורש בבתי הכנסיות בקול מושך לבבות ובדברים יוצאים מן הלב. בהתרגשות רבה ובבכיה עצומה, ודבריו עשו רושם רב על כל שומעיו. יש שהיה נושא עמו ספר תורה בזרועו בשעת דרשתו ולפעמים היה עולה לעזרת נשים וספר התורה בידיו להטיף לפניהן. בדרשותיו היה מעורר את העם לתשובה ולמעשים טובים כדי לקרב את הגאולה.

חזה רבי יהודה החסיד והנה הגאולה קרובה לבוא והחליט לעזוב את פולין ולעלות יחד עם קהל חסידיו לארץ ישראל להקביל פני המשיח. בין אלה שנתלקטו סביבו היו רבנים חשובים, תלמידי חכמים

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **רביעי**
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

ומקובלים. דרך העולים הייתה מלאה הרפתקאות, מהם שחלו בדרך ומהם שנפגעו בסערות ים. רבים מבני החבורה נספו בדרך העלייה.

משהגיע רבי יהודה החסיד ואנשי קהילתו לירושלים, ביקשו להמשיך את שלשלת הזהב של עליית הרמב"ן. למחרת בואו של רבי יהודה החסיד לעיר הקודש, חתם על הסכם לרכישת המגרש שליד בית הכנסת של הרמב"ן כדי לבנות עליו בית כנסת לתפארה. הוא בית הכנסת הנושא את השם "חורבת רבי יהודה החסיד". אך למחרת רכישת הקרקע וחתימת ההסכם לבניית בית הכנסת, חלה רבי יהודה, וביום השלישי למחלתו שבק חיים לכל חי ועדת חסידיו נשארה תוהה ונבוכה כצאן בלי רועה.

אז שלחה העדה לפניה את ר' גדליה מסימיאטיץ, תלמידו של רבי יהודה, כדי לעורר את יהודי הגולה לבוא לעזרתם.

למרות האסון התחילה העדה בבניין ביהכ"נ ולא עברו שנתיים ימים ובית הכנסת עמד על תלו, בית הכנסת שכתלו הדרומי משותף לבית הכנסת של הרמב"ן השכן.

רב היה הכסף הנדרש לבניינו של בית הכנסת ולרכישת הקרקע. הערביים הוסיפו תמיד על המחיר, וכיוון שאזל הכסף, לקחו הלוואה מן הערביים והתחייבו לסלקה במועד. כיוון שהמועד בא והחוב לא סולק, נעשו דרישות הערביים תקיפות. עד שביום מר ונמהר, כעשרים שנה לאחר בנין בית הכנסת, העלוהו הערביים באש, ושרפו את מקדש המעט שבחצר חורבת רבי יהודה החסיד. וגזירה נוספת גזרו על היהודים האשכנזים, שנשארו חייבים כספים לערביים. נאסרה עליהם הכניסה לירושלים והישיבה בה. עם שרפת בית הכנסת נשרפו ארבעים ספרי תורה בארון הקודש. יהודים אשכנזים שרצו לבוא לירושלים לבשו בגדי ספרדים ודברו בשפתם. כדי שלא יכירו אותם הערביים.

ר' גדליה מסימיאטיץ, מחסידי רבי יהודה החסיד מספר בקונטרסו "שאלו שלום ירושלים" על תולדות בית הכנסת:

"ובית הכנסת עם חצר הקדש וכל הדיורין שבתוכה, הוציאו עליהם מעות הרבה עד מאד, ושחדים הרבה הוציאו בה, ליתן לראשי הישמעאלים עד שהניחו לבנות את הבניין הנ"ל".

ארך הזמן, עד שמן הכסא הגבוה בתורכיה ביטלו את הגזירה, ושוב באו אשכנזים לירושלים, וכעבור מאה וארבעים שנה מאז שרפת בית הכנסת, הניחו אבן פינה לבנין בית כנסת חדש, במקום הישן שנשרף, לאחר שניתן הרשיון לכך מן הממשלה התורכית.

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **רביעי**
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

היסוד לבית הכנסת החדש הונח ביום טוב, י"ז בניסן תרי"ז. בשל מחסור בכסף ארכה הבניה זמן רב והוא נחנך בכ"ד באלול תרכ"ד, שנת "הבית הזה יהיה עליון". אבן הפינה של הבניין נורתה בידי הברון אלפונס דה רוטשילד, אחיו הבכור של "הנדיב הידוע", אבי ההתיישבות החקלאית בארץ. בני רוטשילד הרימו את תרומתם להקמת בית הכנסת, ולפיכך הוא נקרא, "בית יעקב". על שם אביהם.

בניית בית הכנסת ארכה שבע שנים. לבנינו נאספו תרומות רבות בארץ ובחו"ל. בין התורמים שהגדילו לתרום למען השלמת הבניין היה יחזקאל ראובן, יהודי. ספרדי תושב בגדד. גם המון העם תרם לבניה. נבנו הכתלים, הכניסות, המחיצות, אך טרם נבנה הגג, הכיפה המכסה את הבניין.

והנה בלילה אחד, נתאספו תושבי העיר, הביאו חומרי בניין וסולמות, ובמשך שעות הלילה בנו את כיפת בית הכנסת, היו בין הבונים שאמרו פרקי תהילים, להשלמת הבניה, והאחרים מיהרו לעשות במלאכה, בטרם יעלה השחר, שכן חוק הוא בממלכה, שאסור לבנות בלי רשיון, אך בנין שהוקבע גגו, אין להרוס.

בשנים הבאות שוכלל בית הכנסת עד שכיפתו התנוססה מעל גגות ירושלים. באולם התפילה עמד ארון קודש מעשה אמן. על גבי הקיר היו שני ציורים, בצד אחד ציור של מנורה גדולה ובצד השני - תמונה של הר סיני ועל פסגתו לוחות הברית. בית הכנסת "החורבה" הפך למרכז חיי העם. בו היו שמורים דגלי הגדודים העבריים ממלחמת העולם הראשונה שליוו את הלוחמים בשדות הקרב בארץ ישראל וגם בעת כיבוש עבר הירדן המזרחי.

ועדיין בית הכנסת של הרמב"ן היה נתון בידים זרות, אך סביבו ובשכנות לכתליו נשמע קול התורה והתפילה, בחגים ובמועדים, בשבתות ובחול.

בבוא הנציב הראשון ליהודה, הרברט סמואל, לירושלים, התפלל בשבת הראשונה בבית הכנסת של ה"חורבה" ושם קרא את דברי ישעיהו הנביא: "נחמו נחמו עמי".

עברו שנים ופרצה מלחמת הקוממיות. תושבי הרובע היהודי בעיר העתיקה באו במצור. נלחמו על חייהם מול המון רב של הישמעאלים שבאו להתקיפם. נלחמו המגינים בחצר "החורבה", עד שהוכרעו. נכנסו הישמעאלים והניחו חומר נפץ מתחת לאבני היסוד של בית הכנסת, עד שכיפתו הגדולה וקירותיו העליונים התמוטטו ומילאו את אולם התפילה, ואתם ספרי תורה רבים שהיו בהיכל.

במשך תשע עשרה שנה עמדו החורבות ובכו על הפאר שהפך לאפר. עמל ותקוות של דורות ירדו

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **רביעי**
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

לטמיון ביום אחד.

חבויים בין החורבות עמדו עמודי בית הכנסת העתיק של הרמב"ן, מחוללים, והביטו בצער על החורבן של בית הכנסת הנין, שקם במקום ביה"כ הראשון של הרמב"ן ובמקום ביה"כ השני של רבי יהודה החסיד. שלושה בתי כנסת שנחרבו.

בשנת תשכ"ז, לאחר תשע עשרה שנות ניתוק, ובמלאת שבע מאות שנה לעלייתו של הרמב"ן. חזרנו ושחררנו את הרובע היהודי בעיר העתיקה והוא כלו חורבות ועיי מפולת. ובו, אף בית הכנסת של הרמב"ן, הרוס ומעוות, כמעט ללא אפשרות של זיהוי. אך עמודיו כאילו חיכו במשך כל השנים ליום בוא יבואו מחדש בניו-בוניו.

הלכנו בעקבות הרמב"ן לחפש אחר העמודים של בית מדרשו, סמוך לחורבת רבי יהודה החסיד, שעמדה חרבה וקירותיה הערומים זועקים באבלם.

פתחנו פתח צר סמוך לחצר "החורבה" שהוביל לפרוזדור ארוך, מצאנו את עצמנו בחצר קטנה ובה מדרגות שעולות לקומה השניה. המבנה שימש למגורי עוני של משפחות שחיו בצפיפות רבה, חדרים ומחיצות הוקמו מעליו ובתוכו, וכל חדר שימש למשפחה. בתי שימוש הוצמדו לכל קיר וריח רע הכה באפינו. בתוך ערבוביית הקירות והמחיצות, נתגלה רק עמוד שיש אחד. יתר שלושת העמודים כאילו נעלמו. היו אלה הימים הראשונים שלאחר השחרור.

לאחר מכן החלו במלאכת החשיפה, סולקו בזהירות הקירות והמחיצות, והנה נתגלה עמוד שיש שני, מוצק, ניצב על מכונו, תומך את התקרה המקומרת. פונה המקום והוכשר מחדש לתפילה. מעל פתח הכניסה נתלה שלט: בית הכנסת של הרמב"ן. אך חסרו עדיין שני העמודים הנוספים שעליהם כתב רבי משה באסולה.

משחודשה עבודת החשיפה, לאחר שנמצאה פרצה בצדו האחורי של הבית והוצאו שפכי האדמה שהצטברו בו, נחשפו שני עמודי שיש נוספים, העמוד השלישי והעמוד הרביעי. נתגלתה תבניתו של בית הכנסת העתיק במלואה.

התחילה מלאכת שיקומו של בית הכנסת העתיק אשר יסד הרמב"ן. נתגלה מלוא החלל של בית הכנסת בכל מידותיו, לאורך ולרוחב ולגובה.

בס"ד "הדף היומי לתולדותינו"

יום ד', ח' באלול תשס"ז (22 באוגוסט)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

חזרה הבעלות על בית הכנסת לידי יהודים. נקשר מחדש הקשר בין הרמב"ן שחידש את הישוב היהודי לפני שבע מאות שנה, לבין מדינת היהודים שקמה ושיחררה את העיר העתיקה של ירושלים. הוחזרה העטרה ליושנה. באה התחייה לבית הכנסת של הרמב"ן, מתפללים בו, לומדים בו תורה, וחוזרים הקולות של בני ישיבת הרמב"ן, קולות העוסקים בתורה, המתעמקים בקבלה, הלומדים את ספריו של הרמב"ן.

"כי לא יטוש ה' עמו, ונחלתו לא יעזוב." [תהלים צ"ד 14]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **רביעי**
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל